УДК *657.375.7*
JEL Code *M41*

П.О. КУЦИК*
(Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна)
В.О. ШЕВЧУК**
(Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ, Україна)
С.І. ГОЛОВАЦЬКА****
(Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна)

Консолідована фінансова звітність: генезис нормативно-правового регулювання в Україні

Загострення конкуренції на внутрішньому ринку та посилення економічної боротьби на міжнародному (зовнішньому) ринку слугує важливою передумовою централізації та об'єднання капіталів суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим, виникає необхідність складати консолідовану фінансову звітність, яка відображає ефективність діяльності групи. Метою статті є обґрунтування нормативно-правових і теоретичних положень формування та використання консолідованої фінансової звітності групи підприємств для потреб управління. Основними завданнями дослідження є: історичний генезис порядку формування показників консолідованої фінансової звітності в Україні; критичний аналіз нормативно-правових чинників консолідації фінансової звітності; теоретичне узагальнення методів консолідації групи підприємств. Визначено ступені залежності між суб'єктами господарювання відповідно до частки участі в капіталі. Розкрито структуру консолідованої групи підприємств. Систематизовано ознаки залежності дочірніх підприємств згідно господарського законодавства України. Розглянуто підходи до визначення складу консолідованої групи підприємств. Визначено основні ознаки оцінки контролю та владних повноваження учасників групи підприємств для потреб консолідації. Розкрито етапи консолідації фінансової звітності. Систематизовано основні облікові вимоги до процедур консолідації фінансової звітності. Систематизовано нормативно-правове регулювання порядку консолідації фінансової звітності. Узагальнено теоретичні положення складання консолідованої фінансової звітності для інформаційних потреб. Виявлено, що необхідність удосконалення методологічних і організаційних підходів до формування консолідованої фінансової звітності зумовлена не лише зростанням кількості та обсягів діяльності обєднань і груп підприємств, а й неузгодженістю та недосконалістю чинного нормативно-правового забезпечення, невідповідністю структури та змісту консолідованої звітності запитам різних груп її користувачів.

Ключові слова: *контроль, консолідована фінансова звітність, нормативно-правове регулювання, материнське (холдингове) підприємство, дочірнє підприємство.*

P.O. KUTSYK
(Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine)
V.O. SHEVCHUK
(National Academy of Statistics, Accounting and Auditing, Kyiv, Ukraine)
S.I. HOLOVATSKA
(Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine)

Consolidated Financial Statements: The Genesis of Normatively Regulating in Ukraine

The exacerbation of competition in the domestic market and the intensification of the economic struggle in the international (external) market is an important prerequisite for the centralization and unification of capital of business entities. In this regard, there is a need to prepare consolidated financial statements reflecting the effectiveness of the

[*] **Куцик Петро Олексійович,** професор кафедри бухгалтерського обліку, ректор Львівського торговельно-економічного університету (м. Львів), кандидат економічних наук, професор.

[**] **Шевчук Володимир Олександрович,** професор кафедри аудиту та підприємництва Національної академії статистики, обліку та аудиту (м. Київ), доктор економічних наук, професор.

[***] **Головацька Світлана Іванівна,** професор кафедри бухгалтерського обліку Львівського торговельно-економічного університету (м. Львів), кандидат економічних наук, доцент.

group. The purpose of the article is to substantiate the legal and theoretical provisions of the formation and use of the consolidated financial statements of a group of enterprises for management purposes. The main objectives of the study are: the historical genesis of the formation of indicators of consolidated financial statements in Ukraine; critical analysis of regulatory factors for consolidating financial statements; theoretical generalization of consolidation methods for a group of enterprises. The degree of dependence between business entities in accordance with the share in the capital was determined. The structure of the consolidated group of enterprises was disclosed. Signs of dependence of subsidiary enterprises with the legislation of Ukraine were systematized. The approaches to determining the composition of the consolidated group of enterprises were considered. The main features of the assessment of control and authority of members of the group of enterprises for the needs of consolidation were identified. The stages of consolidation of financial statements were described. The main accounting requirements for the consolidation of financial statements were systematized. The regulatory procedures for the consolidation of financial statements were analused. The theoretical provisions for the preparation of consolidated financial statements for information needs were summarized. It was revealed that the need to improve the methodological and organizational approaches to the formation of consolidated financial statements is caused not only by the increase in the number and volume of activities of associations and enterprise groups, but also by the inconsistency and imperfection of the current regulatory framework, the mismatch of the structure and content of the consolidated reporting to the requests of various user groups.

Keywords: *control, consolidated financial statements, legal regulation, parent (holding) company, subsidiary.*

Постановка проблеми. Загострення конкуренції на внутрішньому ринку та посилення економічної боротьби на міжнародному (зовнішньому) ринку слугує важливою передумовою централізації та об'єднання капіталів суб'єктів господарювання, яким, з огляду на специфіку їхніх зв'язків і особливостей діяльності, необхідно складати консолідовану фінансову звітність, яка відображає ефективність діяльності групи.

Таким чином, особливої актуальності набувають питання надання користувачам достовірної інформації про результати процесів об'єднань підприємств та подальшої діяльності консолідованої групи підприємств на основі фінансової звітності.

Теорія і практика складання консолідованої звітності в різних країнах суттєво відрізняються за такими основними аспектами: неоднаковий ступінь застосування консолідованої фінансової звітності; різні підходи до поняття категорії групи з погляду консолідації; неоднакові обсяги інформації, які публікуються компаніями; різні методи консолідації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації і формування показників консолідованої фінансової звітності досліджували такі вітчизняні науковці, як К. Безверхий [4], О. Герасименко, С. Голов, С. Гольцова, О. Гурська, І. Жолнер, Л. Івченко, Я. Крупка, В. Костюченко [7, 8], С. Левицька, М. Лучко [9], О. Олійник, В. Пантелєєв [12], Н. Пирець [13], О. Сахно [17], І. Семчук [18], М. Яцко [19].

Функціонування в Україні численних консолідованих груп підприємств як економічно відокремлених господарюючих суб'єктів обумовлює необхідність розробки чітких принципів інформаційного забезпечення управління подібними групами, а також облікового відображення відносин між підприємствами консолідованої групи. Як наслідок, удосконалення потребують методичні засади формування консолідованої фінансової звітності на підставі чітко визначених і нормативно-врегульованих процедур з метою встановлення відповідності системи звітної інформації потребам управління.

Метою статті є обґрунтування нормативно-правових і теоретичних положень формування та використання консолідованої фінансової звітності групи підприємств для потреб управління. До основних завдань дослідження належать: історичний генезис порядку формування показників консолідованої фінансової звітності в Україні; критичний аналіз нормативно-правових чинників консолідації фінансової звітності та теоретичне узагальнення методів консолідації групи підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для успішного розвитку економіки необхідно розробити системний механізм взаємодії держави з корпоративним сектором економіки, який включав би інституційні, організаційні, фінансово-економічні і соціально-економічні важелі, спрямовані на забезпечення стимулюючого середовища розвитку всіх етапів господарського процесу як на макро-, так і на мікрорівнях.

В інтересах бізнесу суб'єкти господарювання об'єднуються та агрегуються у складні корпоративні структури, для яких є характерним: створення на основі об'єднання капіталів і, як наслідок, забезпечення централізації капіталу; наявність системи управління, яка забезпечується організаційною структурою; наявність штату професійних менеджерів; відокремлення управління від власності; централізація управління; розвиненість організаційної структури з підвищеною можливістю диверсифікації та широким діапазоном видів діяльності (наявність стратегічних зон господарювання); наявність системи корпоративного управління; можливість вільного переміщення акцій (купівля-продаж через фондовий ринок тощо); прозорість і відкритість діяльності; соціальна відповідальність перед суспільством.

В умовах постійного загострення конкуренції інформація про бізнес має дедалі важливіше значення, бо дозволяє як впливати на рух капіталів усередині групи підприємств, так і залучити додаткові фінансові ресурси від інших суб'єктів. Тому зростання значення інформації як фактора

економічного розвитку *повинно мати регламентований (правовий) характер*.

Особливою формою інтеграції компаній виступає консолідація бізнесу [лат. *consolidatio*] з метою покращення ефективності його функціонування. Згідно ст. 126 Господарського кодексу України група суб'єктів господарювання – юридичних осіб, пов'язаних між собою відносинами економічної та/або організаційної залежності у формі участі в статутному фонді та/або управлінні – це асоційовані підприємства (господарські організації) [5].

Залежність між асоційованими підприємствами може бути простою і вирішальною. *Проста залежність між асоційованими підприємствами* виникає у разі якщо одне з них має можливість блокувати прийняття рішень іншим (залежним) підприємством, які повинні прийматися відповідно до закону та/або установчих документів цього підприємства кваліфікованою більшістю голосів.

Вирішальна залежність між асоційованими підприємствами виникає у разі якщо між підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування за рахунок переважної участі контролюючого підприємства в статутному фонді та/або загальних зборах чи інших органах управління іншого (дочірнього) підприємства, зокрема володіння контрольним пакетом акцій (табл. 1). Відповідно, суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства (підприємств), визнається *холдинговою компанією*.

Таблиця 1

Ступені залежності між суб'єктами господарювання відповідно до частки участі в капіталі

Частка участі	Права учасника	Нормативно-правове регулювання
100 %	***Вичерпний контроль*** (наявність усіх прав власності)	Господарський кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про холдингові компанії»
75 %	***Повний контроль*** – створення, реорганізація та ліквідація дочірніх підприємств, філій та представництв, затвердження їх статутів і положень – рішення про відчуження майна товариства на суму, що становить більше 50 % вартості майна, зміни до статуту, рішення про ліквідацію	Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про господарські товариства»
60 % + 1 акція	***Наявність правочинного пакету акцій*** – загальні збори визнаються правочинними, якщо в них беруть участь акціонери, що мають відповідно до статуту товариства більш як 60 відсотків голосів – для повних та командитних товариств усі рішення приймаються за одностайною згодою всіх учасників (для командитних – повних учасників)	Господарський кодекс України, Закон України «Про господарські товариства»
50 % + 1 акція	***Контроль або вирішальна залежність*** – володіння корпоративним пакетом акцій – відносини на рівні «материнське підприємство – дочірнє підприємство» – достатній контроль для формування органів управління дочірнього підприємства, затвердження річних результатів діяльності, вирішальний вплив на господарську діяльність	Господарський кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про холдингові компанії»
Рівна частка	***Спільний контроль*** – це погоджений контрактом розподіл контролю за економічною діяльністю, який існує, лише якщо стратегічні фінансові – рішення, пов'язані з діяльністю, потребують одностайної згоди сторін угоди про розподіл контролю (контролюючих учасників)	Господарський кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»
40 %	***Блокуючий пакет*** – якщо такий учасник не реєструється на загальних зборах, то вони не можуть відбутися – при володінні такою часткою в капіталі можливий фактичний контроль	Господарський кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»
20 %	***Суттєвий вплив*** – повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової та операційної політики суб'єкта господарювання, але не контроль і не спільний контроль – відносини рівня «інвестор (учасник) – асоційоване підприємство»	Господарський кодекс України, Закон України «Про господарські товариства», Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»

Джерело: побудовано авторами на снові аналізу чинного законодавства.

У порівнянні, згідно ст. 8 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» [16] *холдингова компанія* – це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств, а *холдинговий корпоративний пакет акцій (часток, паїв)* – це пакет акцій (часток, паїв) корпоративного підприємства, холдингової компанії, який перевищує 50 відсотків чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного підприємства, холдингової компанії.

У світовій практиці найбільш типовими є два види холдингу:

а) чистий холдинг, який утворюється спеціально для виконання зазначеної функції (контроль та управління дочірніми підприємствами);

б) змішаний холдинг, який поряд з управлінням через володіння контрольними пакетами акцій, здійснює також підприємницьку діяльність у промисловості, кредитно-банківській, торговельній, транспортній та інших сферах. Консолідовані групи мають різні структури, зокрема: просту – в основу покладено пряме володіння материнським підприємством частками в статутних капіталах учасників; вертикальну – контроль материнського підприємства здійснюється опосередковано через ряд дочірніх компаній, кожна з яких контролює іншу дочірню або асоційовану компанію; складну трикутну – материнське підприємство має пряму частку в дочірніх компаніях, які у свою чергу мають вкладення одна в одній (рис. 1, рис. 3).

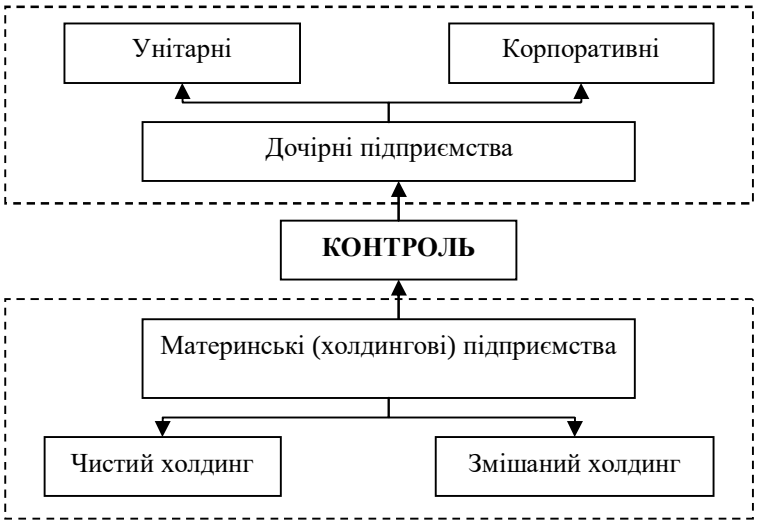

Рис. 1. **Структура консолідованої групи підприємств**

Джерело: побудовано авторами.

Законодавством України не заборонено створення дочірніх підприємств кількома підприємствами поряд з одним підприємством-засновником. Дочірнє підприємство може бути створене і декількома особами, одна з яких впливає на його діяльність за допомогою корпоративних механізмів.

Унітарні дочірні підприємства створюються одним материнським підприємством-засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до чинного законодавства статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства.

Корпоративні дочірні підприємства створюються двома або більше засновниками, мають статутний фонд, поділений на частки (акції, паї), при цьому один із засновників (учасників) – господарська одиниця, яка є власником контрольного пакета акцій (або відповідної частки у статутному фонді дочірнього підприємства), що забезпечує здійснення контролю за діяльністю останнього (рис. 2).

Розвиток інтеграційних процесів, а, отже, зростаюча значимість об'єднань підприємств в економіці України призвели до розширення кола внутрішніх і зовнішніх користувачів фінансової звітності, які висувають нові вимоги до змісту і якості звітних показників, що сприяло формуванню консолідованої фінансової звітності. Консолідована звітність відіграє важливу роль при залученні інвестицій та управлінні групою підприємств, як засіб відображення результатів бізнес-процесів у межах групи та інформаційним забезпеченням процесу прийняття ефективних рішень.

Потребу в інформаційній базі консолідованої фінансової звітності можна пояснити об'єктивними процесами глобалізації та інтеграції господарських зв'язків. В умовах формування принципово нових вимог до інформатизації суспільства надзвичайно актуальними є питання щодо розробки та впровадження ефективної і чітко нормативно врегульованої методики складання консолідованої фінансової звітності для сприяння розвитку соціально орієнтованої економіки.

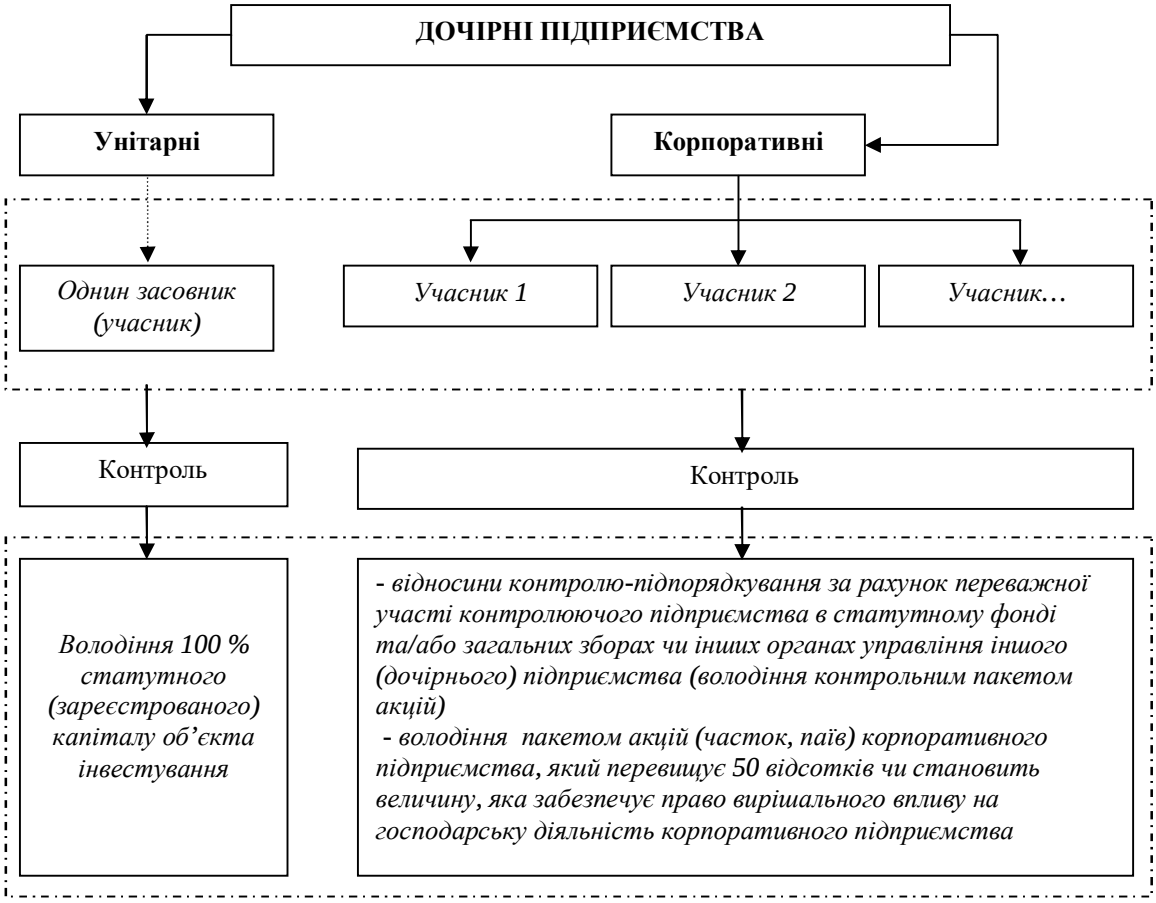

Рис. 2. **Ознаки залежності дочірніх підприємств згіно господарського законодавства України**
Джерело: побудовано авторами.

Рис. 3. **Підходи до визначення складу консолідованої групи підприємств**
Джерело: розроблено авторами.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» [15] підприємства, що мають дочірні підприємства, крім фінансових звітів про власні господарські операції зобов'язані складати та подавати консолідовану фінансову звітність. *Консолідована фінансова звітність (consolidated financial statements)* – це фінансова звітність групи, у якій активи, зобов'язання, власний капітал, дохід, витрати та потоки грошових коштів материнського підприємства та його дочірніх підприємств подаються як такі, що належать єдиному економічному суб'єкту господарювання [3]. В обліковій сфері порядок складання і подання консолідованої фінансової звітності регулюється такими основними нормативно-правовими актами: МСБО 1 «Подання фінансової звітності», МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу», МСФЗ 8 «Операційні сегменти», МСФЗ 10 «Консолідована фінансова

звітність» [3], МСФЗ 11 «Спільна діяльність», МСФЗ 12 «Розкриття інформації про частки участі в інших суб'єктах господарювання», МСФЗ 8 «Операційні сегменти», МСБО 21 «Вплив змін валютних курсів» [1], МСБО 24 «Розкриття інформації щодо зв'язаних сторін», МСБО 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства» [2], МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [15], НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансових звітів», НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [10], Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 102 «Консолідована фінансова звітність» [11] (табл. 2).

Таблиця 2

Основні ознаки оцінки контролю та владних повноваження учасників групи підприємств для потреб консолідації

Визначення (ознака)	**МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» [3]**	**НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність2 [10], П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції», П(С)БО 19 «Обєднання підприємств» [14]**
Група (group)	Материнське підприємство та його дочірні підприємства	Материнське підприємство та його дочірні підприємства.
Материнське підприємство *(parent)*	Суб'єкт господарювання, який контролює одного або декількох суб'єктів господарювання	Підприємство, яке здійснює контроль дочірніх підприємств
Дочірнє підприємство *(subsidiary)*	Суб'єкт господарювання, який контролюється іншим суб'єктом господарювання	Підприємство, яке перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства
Контроль об'єкта інвестування *(control of an investee*)	Інвестор контролює об'єкт інвестування, якщо інвестор має право щодо змінних результатів діяльності об'єкта інвестування або зазнає пов'язаних з ними ризиків та здатний впливати на ці результати через свої власні повноваження щодо об'єкта інвестування	Вирішальний вплив на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства або підприємництва з метою одержання вигод від його діяльності
Ознаки контролю	а) владні повноваження щодо об'єкта інвестування; б) зазнає ризиків, пов'язаних зі змінними результатами діяльності об'єкта інвестування, або має права щодо них; та в) здатність скористатися своїми владними повноваженнями щодо об'єкта інвестування з метою впливу на величину доходу інвестора	а) материнське підприємство має владні повноваження щодо дочірнього підприємства б) результати діяльності дочірнього підприємства безпосередньо призводитимуть до змін у складі і вартості активів, зобов'язань, власного капіталу материнського підприємства в) материнське підприємство має фактичну можливість для здійснення владних повноважень
Владні повноваження *(power)*	Існуючі права, що надають здатність керувати значущими видами діяльності	Повноваження, обсяг яких надає можливість підприємству-інвестору, як правило, одноосібно управляти найбільш значущими видами діяльності, які суттєво впливають на формування фінансового результату підприємства, яке є об'єктом інвестицій, зокрема через формування уповноваженого органу управління, визначення фінансової, інвестиційної і комерційної політики, та контроль за їх реалізацією
Права захисту інтересів інвесторів *(protective rights)*	Права, покликані захищати інтерес сторони, яка має такі права, не надаючи такій стороні владних повноважень щодо суб'єкта господарювання, якого стосуються такі права	Повноваження, обмежений обсяг яких дає підприємству-інвестору лише можливість захистити свої права та інтереси стосовно підприємства, яке є об'єктом інвестицій, без надання можливості управляти найбільш значущими видами діяльності

Джерело: побудовано авторами на снові аналізу чинного законодавства.

Консолідована фінансова звітність призначена для характеристики загального фінансового стану та спільного фінансового результату діяльності групи підприємств як єдиної економічної одиниці, а також для відображення всіх економічних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання групи та виконання функцій контролю для материнського підприємства (див. табл. 2).

Здійснюючи кроки щодо удосконалення принципів і методів формування консолідованої фінансової звітності, Україна рухається в напрямі побудови ефективної економіки, спираючись на сучасні аспекти глобалізації та інтеграції.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» [15] підприємства, що становлять суспільний інтерес, публічні акціонерні товариства, підприємства, які здійснюють діяльність з видобутку корисних копалин загальнодержавного значення, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами.

Підприємства, що становлять суспільний інтерес – це підприємства-емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які відповідно до цього Закону належать до великих підприємств [15].

Такі підприємства складають і подають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність органам державної влади та іншим користувачам на їх вимогу на основі таксономії фінансової звітності за міжнародними стандартами в єдиному електронному форматі, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку. Зважаючи на ступінь впливу суб'єктів, що входять до групи підприємств, формування консолідованої звітності регламентується лише для пов'язаних осіб за наявності материнської (холдингової) компанії та дочірніх підприємств (табл. 3).

Таблиця 3

Види залежності учасників групи підприємств відносно прав участі інвесторів

	Контроль	***Суттєвий вплив***	***Спільний контроль***
Рівень контролю	Вирішальний вплив на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства або підприємництва з метою одержання вигод від його діяльності	Повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової, господарської та комерційної політики об'єкта інвестування без здійснення контролю цієї політики	Розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до угоди про ведення спільної діяльності
Статус об'єкта контролю	***Дочірнє підприємство***	***Асоційоване підприємство***	***Спільна діяльність***
	Підприємство, яке перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства	Підприємство, яке перебуває під суттєвим впливом іншого підприємства	Господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними
Відсоток прав участі інвестора у інвестування	***Понад 50 %***	***20 % - 50 %***	***Менше 20 %***
Ознака консолідованої фінансової звітності	*Консолідована фінансова звітність*	*Можливим є складання консолідованої фінансової звітності*	*Пропорційна консолідація*

Джерело: побудовано авторами.

Згідно НП(С)БО в державному секторі 102 «Консолідована фінансова звітність» *консолідована фінансова звітність* – це фінансова звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів контролюючого суб'єкта та контрольованих ним суб'єктів як єдиної економічної групи. *Загальна консолідована фінансова звітність* суб'єктів державного сектору складається Державною казначейською службою України з метою отримання інформації про загальний майновий стан та результати діяльності суб'єктів державного сектору та бюджетів [11].

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать суб'єкти державного сектору економіки, та органи, які здійснюють управління майном суб'єктів комунального сектору економіки, крім власної звітності, складають та подають консолідовану фінансову звітність щодо підприємств, які належать до сфери їх управління. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, складає консолідовану фінансову звітність про загальний майновий стан і результати діяльності суб'єктів державного сектору та бюджетів [15].

Консолідована фінансова звітність, яка складається за всією сукупністю показників контрольованих підприємств, повинна відображати майновий фінансовий стан і результати господарської діяльності всіх компаній, які входять у сферу консолідації як єдиного економічного цілого, а також здійснення порівняльного аналізу всіх методик складання консолідованої фінансової звітності та виявленні доцільності їх застосування в Україні. Недостатнє теоретичне обґрунтування методів консолідації, їх оцінки з позиції класичних економічних теорій і механізмів функціонування суспільства не дозволяють глибоко оцінити інформаційні можливості та практичну цінність консолідованої звітності в сучасних умовах.

Світова практика знає дві основних форми консолідації фінансової звітності (рис. 4):

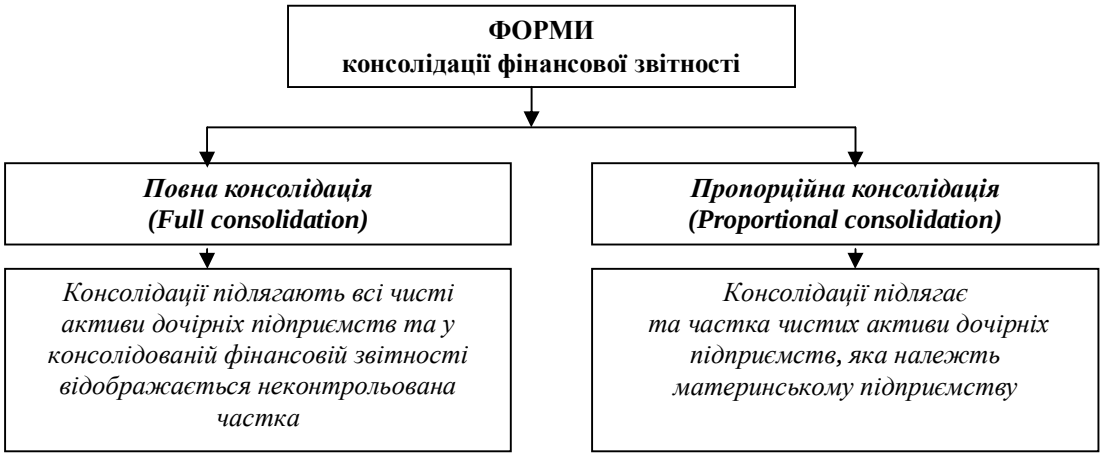

Рис. 4. **Основні форми консолідації фінансової звітності**

Джерело: побудовано авторами.

– *повна консолідація (Entity concept)* виходить із того, що група підприємств є єдиним економічним утворенням та консолідації підлягають всі чисті активи дочірніх компаній (пріоритет контролю над володінням), а права меншості (неконтрольована частка) відображаються в пасиві консолідованого балансу.

– *пропорційна консолідація (Proportional consolidation)* є загальноприйнятим методом формування консолідованої фінансової звітності для спільної діяльності – її відмінність від повної консолідації полягає в тому, що консолідуються не контрольовані активи і зобовязання, а тільки ті, якими інвестор реально володіє.

Консолідацію звітності слід вважати обліковим процесом, оскільки, крім прямого об'єднання окремих показників фінансової звітності групи споріднених підприємств, вона передбачає здійснення низки облікових процедур, пов'язаних з виявленням та елімінуванням внутрішніх операцій.

Більшість вітчизняних науковців процедури консолідації фінансової звітності групують у декілька етапів [7, 9, 17, 18].

До таких етапів можна віднести.

Етап 1. Підготовка окремих фінансових звітів підприємств, які входять до складу консолідованої групи.

Етап 2. Консолідація гудвілу.

При створенні обєднань підприємств та консолідованих груп неминуче виникає гудвіл як різниця між обліковою та справедливою оцінкою придбаних об'єктів, облік якого містить багато невизначених і проблемних питань.

Згідно МСФЗ 3 «Обєднання бізнесу», *гудвіл (goodwill)* – актив, який втілює у собі майбутні економічні вигоди, що виникають від інших активів, придбаних в об'єднанні бізнесу, які неможливо індивідуально ідентифікувати та окремо визнати.

Згідно П(СБО 19 «Обєднання підприємств», *гудвіл* – перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань на дату придбання [14].

Гудвіл можна визначати за формулою:

$$Гдк = Іпв – (ЧАдп х Чмпск : 100) – Гсз, \quad (1)$$

де Гдк – гудвіл на дату консолідації (ряд. 1055 консолідованого балансу), грн;

Іпв – первісна вартість інвестицій в дочірнє підприємство (ряд. 1030 балансу материнського підприємства), грн;

ЧАдп – чисті активи дочірнього підприємства (ряд. 1495 гр. 4 балансу дочірнього підприємства), грн;

Чмпск – частка у статутному капіталі дочірнього підприємства, що належить материнському підприємству %;

Гсз – сума знецінення гудвілу на звітну дату з дати придбання, грн.

Зарахований на баланс гудвіл надалі оцінюється на наявність ознак можливого зменшення його корисності в порядку, передбаченому П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів». Якщо гудвіл на кінець року не відповідає ознакам активу, то він списується з включенням залишкової вартості до витрат.

Eman 3. Визначення неконтрольованої частки в чистих активах і чистому прибутку (збитку) дочірніх підприємств та консолідація власного капіталу.

Згідно МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» *неконтрольована частка участі (non-controlling interest)* – власний капітал дочірнього підприємства, що не відноситься, прямо чи опосередковано, до материнського підприємства [3].

Згідно НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» *неконтрольована частка участі* – частина чистого прибутку (збитку), сукупного доходу та чистих активів дочірнього підприємства, яка не належить материнському підприємству (прямо або через інші дочірні підприємства) [10].

Неконтрольована частка визначається як добуток відсотка наявних голосів, які не належать материнському підприємству, відповідно до власного капіталу, чистого прибутку (збитку) та сукупного доходу дочірніх підприємств з урахуванням суми нереалізованого прибутку (збитку) від внутрішньогрупових операцій (крім випадків, пов'язаних з об'єднанням (придбанням) підприємств).

Eman 4. Елімітування окремих економічних внутрішніх показників діяльності групи підприємств узагальнено у табл. 4.

Eman 5. Безпосереднє складання консолідованої фінансової звітності, шляхом постатейного підсумовування показників фінансової звітності дочірніх підприємств із аналогічними показниками фінансової звітності материнського підприємства.

Згідно вимог чинного Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» підприємства, що контролюють інші підприємства (крім підприємств, що становлять суспільний інтерес), можуть не подавати консолідованої фінансової звітності, якщо разом із контрольованими підприємствами їхні показники на дату складання річної фінансової звітності не перевищують двох із таких критеріїв [15]: балансова вартість активів – до 4 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 8 мільйонів євро; середня кількість працівників – до 50 осіб [15].

Крім зазначеного, згідно НП(С)БО в державному секторі 102 «Консолідована фінансова звітність» контролюючий суб'єкт консолідує показники фінансової звітності всіх контрольованих суб'єктів, крім тих, стосовно яких наявна одна з таких умов [11]:

а) контроль над контрольованим суб'єктом державного сектору є тимчасовим;

б) контрольований суб'єкт державного сектору провадить діяльність в умовах довгострокових обмежень, які не дають змоги контролюючому суб'єкту державного сектору отримувати вигоди або потенціал корисності від його діяльності.

Таблиця 4

Основні облікові вимоги до процедур консолідації фінансової звітності

Ознака	МСФЗ 10 «Консолідована фінансова звітність» [3]	Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» [15], НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність» [10]	НП(С)БО в державному секторі 102 «Консолідована фінансова звітність» [11]
1	2	3	4
Єдина облікова політика	Материнське підприємство готує консолідовану фінансову звітність, застосовуючи єдині облікові політики для подібних операцій та інших подій за подібних обставин (параграф 19-20 IFRS 10). Якщо член групи користується обліковими політиками, що відрізняються від тих, які були прийняті в консолідованій фінансовій звітності для обліку подібних операцій та подій за подібних обставин, то відповідні коригування мають бути здійснені у фінансовій звітності такого члена групи при складанні консолідованої фінансової звітності, щоб забезпечити узгодженість з обліковими політиками групи (параграф Б 87 IFRS 10)	Консолідована фінансова звітність групи компаній складається з використанням єдиної облікової політики для подібних операцій та подій за схожих обставин. Якщо під час складання цієї звітності неможливо застосувати єдину облікову політику, то про це повідомляється у примітках.	Консолідовану фінансову звітність складають з фінансової звітності контролюючого та контрольованих суб'єктів державного сектору з використанням єдиної облікової політики для подібних операцій та інших подій за схожих обставин. Якщо при складанні консолідованої фінансової звітності неможливо застосувати єдину облікову політику, то про це повідомляється у примітках до консолідованої фінансової звітності

Продовження табл. 4

1	2	3	4
Процедури консолідації	Консолідована фінансова звітність: а) об'єднує подібні статті активів, зобов'язань, капіталу, доходу, витрат та грошових потоків материнського підприємства з аналогічними статтями його дочірніх підприємств; б) згортає (виключає) балансову вартість інвестицій материнського підприємства в кожному дочірньому підприємстві та частки материнського підприємства в капіталі кожного дочірнього підприємства (МСФЗ 3 пояснює порядок обліку будь-якого відповідного гудвілу); в) виключає повністю внутрішньогрупові активи та зобов'язання, капітал, дохід, витрати та грошові потоки, пов'язані з операціями між суб'єктами господарювання групи (прибутки або збитки, що виникають внаслідок внутрішньогрупових операцій, що визнані в складі активів, таких як запаси та основні засоби, виключаються повністю). Внутрішньогрупові збитки можуть вказувати на знецінення, яке повинно бути визнане у консолідованій фінансовій звітності. МСБО 12 "Податки на прибуток" розглядає тимчасові різниці, що виникають внаслідок виключення прибутків або збитків відвнутрішньо-групових операцій (параграф Б 86 IFRS 10).	Консолідована фінансова звітність складається шляхом впорядкованого додавання показників фінансової звітності дочірніх підприємств до аналогічних показників фінансової звітності материнського підприємства. При складанні консолідованої фінансової звітності підлягають виключенню: 1) балансова вартість фінансових інвестицій материнського підприємства в кожне дочірнє підприємство і частка материнського підприємства в капіталі кожного дочірнього підприємства; 2) сума внутрішньогрупових операцій та внутрішньогрупового сальдо; 3) сума нереалізованих прибутків та збитків від внутрішньогрупових операцій (крім збитків, які не можуть бути відшкодовані)	Консолідована фінансова звітність складається шляхом впорядкованого додавання показників фінансової звітності контрольованих суб'єктів державного сектору до аналогічних показників фінансової звітності контролюючого суб'єкта державного сектору. При складанні консолідованої фінансової звітності підлягають виключенню: а) сальдо та операції між суб'єктами державного сектору в межах економічної групи та отримані в результаті нереалізовані доходи; б) нереалізовані втрати в результаті операцій в межах економічної групи, за винятком випадків, коли їх можна відшкодувати.
Неконтрольовані частки участі та потенційні права голосу	Материнське підприємство подає неконтрольовані частки участі в консолідованому звіті про фінансовий стан у власному капіталі, окремо від капіталу власників материнського підприємства (параграф 22 IFRS 10). Зміни частки власності материнського підприємства у дочірньому підприємстві, що не спричиняє втрату контролю материнським підприємством над дочірнім підприємством, є операціями з власним капіта (параграф 23 IFRS 10). Якщо існують потенційні права голосу або інші похідні інструменти, що містять потенційні права голосу, то пропорція прибутку або збитку та зміни у капіталі, що відносяться до материнського підприємства та неконтрольованих часток участі при складанні консолідованої фінансової звітності, визначається виключно на основі існуючих часток володіння й не відображають можливої реалізації чи конвертацію потенційних прав голосу та інших похідних інструментів (параграф Б 89 IFRS 10)	Неконтрольована частка - частина чистого прибутку (збитку), сукупного доходу та чистих активів дочірнього підприємства, яка не належить материнському підприємству (прямо або через інші дочірні підприємства). Неконтрольована частка визначається як добуток відсотка наявних голосів, які не належать материнському підприємству, відповідно до власного капіталу, чистого прибутку (збитку) та сукупного доходу дочірніх підприємств з урахуванням суми нереалізованого прибутку (збитку) від внутрішньогрупових операцій (крім випадків, пов'язаних з об'єднанням (придбанням) підприємств). У консолідованій фінансовій звітності неконтрольована частка у власному капіталі, чистому прибутку (збитку) та сукупному доході в консолідованій фінансовій звітності наводиться окремо.	

Джерело: побудовано авторами на основі [3, 10, 11].

Висновки. Світові тенденції інтеграційних процесів підтверджують необхідність опрацювання чітких теоретичних параметрів консолідації фінансової звітності. З позиції вимог до інформаційного забезпечення управлінського процесу в консолідованих групах підприємств як економічно відокремлених суб'єктах господарювання процедури консолідованого обліку повинні забезпечити адекватне відображення фінансово-господарської діяльності з реалізації інвестиційних проектів і отримання результатів.

Необхідність удосконалення методологічних і організаційних підходів до формування консолідованої фінансової звітності зумовлена не лише зростанням кількості та обсягів діяльності обєднань і груп підприємств, а й неузгодженістю та недосконалістю чинного нормативно-правового забезпечення консолідації фінансової звітності, невідповідністю структури та змісту консолідованої звітності запитам різних груп її користувачів.

4 Список використаних джерел

1. International accounting standard 21 "The effects of changes in foreign exchange rates". URL: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/bnstandards/en/2013/ias21.pdf.
2. International accounting standard 28 "Investments in associates and joint ventures". URL: http://goo.gl/4Y64mr.
3. International financial reporting standard 10 "Consolidated financial statements". URL: http://eifrs.ifrs.org/eifrs/bnstandards/en/2013/ifrs10.pdf.
4. Безверхий К. В. Методичні засади формування інтегрованої звітності підприємства. *Облік і фінанси*. 2014. № 3(65). С. 8-14.
5. Господарський кодекс України від 24.10.2013 р. № 663- VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14.
6. Жураковська І. В. Відображення складових інтелектуального капіталу у звітності підприємств України. *Облік і фінанси*. 2014. № 1(63). С. 13-19.
7. Костюченко В. М. Консолідована фінансова звітність: міжнародний досвід та практика України: навчально-практичний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 528 с.
8. Костюченко В. М. Проблеми консолідації фінансових звітів в іноземній валюті та шляхи їх вирішення: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції "Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки та практики". К.: КНЕУ, 2010. С. 418-420.
9. Лучко М. Р. Консолідована фінансова звітність: теоретична концептуалізація побудови: монографія. К.: КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2007. 263 с.
10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 "Консолідована фінансова звітність", затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 628. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13.
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 102 "Консолідована фінансова звітність", затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 24.12.2010 р. № 1629. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13.
12. Пантелеєв В. П., Безверхий К. В. Консолідація фінансової звітності групи підприємств: від теорії до практики. URL: http://knutd.com.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Bezverhiy2015052218.pdf.
13. Пирець Н. М., Мінченко Н. А. Складання консолідованої фінансової звітності за міжнародними та національними стандартами. *Економічний простір*. 2013. № 70. С. 243-251.
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 "Об'єднання підприємств", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.07.1999 р. № 163. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0499-99.
15. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 05.10.2017 р. № 2164-VIII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14.
16. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15.03.2006 р. № 3528-IV. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14.
17. Сахно О. О., Букало Н. А. Методичні аспекти складання консолідованої фінансової звітності. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_96
18. Семчук І. В. Методичні засади складання консолідованої фінансової звітності групи підприємств. *Вісник ЖДТУ / Економічні науки*, 2009. № 1(47). С. 120-123.
19. Яцко М. В., Яцко Г. В. Консолідована фінансова звітність в умовах зростання конкурентної боротьби. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 2014. Вип. 43, Ч. 2. С. 190-193.

4 References

1. International accounting standard 21 "The effects of changes in foreign exchange rates". Retrieved from http://eifrs.ifrs.org/eifrs/bnstandards/en/2013/ias21.pdf
2. International accounting standard 28 "Investments in associates and joint ventures". Retrieved from http://goo.gl/4Y64mr
3. International financial reporting standard 10 "Sonsolidated financial statements". Retrieved from http://eifrs.ifrs.org/eifrs/bnstandards/en/2013/ifrs10.pdf
4. Bezverkhyi, K. V. (2014). Metodychni zasady formuvannia intehrovanoi zvitnosti pidpryiemstva [Methodological Bases of Creating the Enterprise's Integrated Reporting]. *Oblik i finansy*, 3(65), 8-14.
5. Verkhovna Rad a Ukrainy. (2013). Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14
6. Zhurakovska, I. V. (2014). Vidobrazhennia skladovykh intelektualnoho kapitalu u zvitnosti pidpryiemstv Ukrainy [Disclosure of Intellectual Capital Components in Business Reporting in Ukraine]. *Oblik i finansy*, 1(63), 13-19.
7. Kostiuchenko, V. M. (2008). Konsolidovana finansova zvitnist: mizhnarodnyi dosvid ta praktyka

Ukrainy [Consolidated financial statements: international experience and practice of Ukraine]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.

8. Kostiuchenko, V. M. (2010). Problemy konsolidatsii finansovykh zvitiv v inozemnii valiuti ta shliakhy yikh vyrishennia [Problems of consolidation of financial reports in foreign currency and ways of their solution] (pp. 418-420). In *zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Rol i mistse bukhhalterskoho obliku, kontroliu y analizu v rozvytku ekonomichnoi nauky ta praktyky"*. Kyiv: KNEU.

9. Luchko, M. R. (2007). Konsolidovana finansova zvitnist: teoretychna kontseptualizatsiia pobudovy [Consolidated financial statements: theoretical conceptualization of construction]. Kyiv: KNEU im. Vadyma Hetmana.

10. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2013). Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 2 "Konsolidovana finansova zvitnist" [National Accounting Standard 2 "Consolidated Financial Statements"]. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13

11. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (2010). Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku v derzhavnomu sektori 102 "Konsolidovana finansova zvitnist" [National Public Sector Accounting Standard 102 "Consolidated Financial Statements"]. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13

12. Panteleiev, V. P., Bezverkhyi, K. V. Konsolidatsiia finansovoi zvitnosti hrupy pidpryiemstv: vid teorii do praktyky [Consolidation of financial statements of a group of companies: from theory to practice]. Retrieved from http://knutd.com.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Bezverhiy20150522 18.pdf

13. Pyrets, N. M., Minchenko, N. A. (2013). Skladannia konsolidovanoi finansovoi zvitnosti za mizhnarodnymy ta natsionalnymy standartamy [Preparation of consolidated financial statements according to international and national standards]. *Ekonomichnyi prostir*, (70), 243-251.

14. Ministerstvo finansiv Ukrainy. (1999). Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 19 "Obiednannia pidpryiemstv" [National Accounting Standard 19 "Association of Enterprises"]. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0499-99

15. Verkhovna Rad a Ukrainy. (1999). Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine]. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14

16. Verkhovna Rad a Ukrainy. (2006). Pro kholdynhovi kompanii v Ukraini: Zakon Ukrainy [About Holding Companies in Ukraine: The Law of Ukraine]. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14

17. Sakhno, O. O., Bukalo, N. A. Metodychni aspekty skladannia konsolidovanoi finansovoi zvitnosti [Methodological aspects of composing consolidated financial statements]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, (1). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_96

18. Semchuk, I. V. (2009). Metodychni zasady skladannia konsolidovanoi finansovoi zvitnosti hrupy pidpryiemstv [Methodical principles of compiling consolidated financial statements of a group of enterprises]. *Visnyk ZhDTU / Ekonomichni nauky*, 1(47), 120-123.

19. Yatsko, M. V., Yatsko, H. V. (2014). Konsolidovana finansova zvitnist v umovakh zrostannia konkurentnoi borotby [Consolidated financial statements in the conditions of increasing competition]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ekonomika*, (43), Vol. 2, 190-193.